Toon van Dongen: Laatste Kruisvaarder

Aan de muur in de tuin bij de broeders van Dongen, waar Toon woont, deze toepasselijke tekst...

In gesprek met Toon van Dongen, thuis bij hem in de tuin. Ons gesprek gaat vrolijk vergezeld van het schatergelach van de twee papegaaien in de kooi, Lorena en Pedro. Ook poes Josefien, die eigenlijk Ariel heet, maar Josefien als troetelnaam kreeg, ligt er knus bij op een van de stoelen. Toon van Dongen, officieel Antonius Johannes Maria van Dongen, geboren op 11 november 1932 in Nederland. Thuis werd hij Antoon genoemd, in z'n jeugd door z'n neven en vrienden 'Ant' en op Curaçao koos hij voor Toon. Als Kruisvaarder kwam hij hier op 13 december 1956 voor internaatswerk op Brakkeput. Toon van Dongen is de laatste Kruisvaarder van Sint Jan op Curaçao en gaat binnenkort voorgoed terug naar Nederland.

Tekst en foto's Solange Hendrikse

Poes Josefien laat zich vertroetelen.

Ook de ara's Arie en Sara in de tuin bij de broeders.

'Ora et Labora'

Pater Jacques van Ginneken liet in een aantal brochures, die hij kort na de Eerste Wereldoorlog publiceerde, zijn grote bezorgdheid blijken over de toenemende geloofsafval in Europa. Maar, zo meende hij, er waren volop kansen en mogelijkheden om de kerstening van de ongelovigen te stimuleren, de protestanten te bekeren en om de katholieken bij wie de godsdienstigheid gevaar liep, wederom op het rechte pad te brengen.

Om zijn idealen gerealiseerd te krijgen, deed Van Ginneken een beroep op de apostolaatszin van katholieke mannen en vrouwen in Nederland. Hiertoe stichtte hij een drietal lekengroeperingen, aan wie hij ieder een aparte taak en doelgroep toebedacht. In 1919 werd onder zijn leiding het Gezelschap van de Vrouwen van Bethanië gesticht, dat zich richtte op de godsdienstige opvoeding van kinderen, en twee jaar later het Gezelschap der Vrouwen van Nazareth, die zorgden voor de ontwikkeling van meisjes en jonge vrouwen. Voor de ontwikkeling van jonge mannen stichtte Van Ginneken op 16 januari 1922 het Gezelschap der Kruisvaarders van Sint Jan. De naam vertelt al veel over de opzet die Van Ginneken voor ogen had. De term 'Kruisvaarders' verwijst naar de Middeleeuwse Kruisvaarders, die tegen het ongeloof vochten, en Sint Jan staat voor de Apostel der Liefde, omdat de strijd tegen het ongeloof niet met geweld maar door liefde gestreden moest worden.

De stichter stond een lekengezelschap voor ogen: gelovige mannen die, in de wereld wonend en werkend, bekeringen zouden verrichten, onder andere door middel van straatpreken, en jongens een degelijk vak zouden leren. Deze mannen zouden in communeverband wonen, zonder een Broederstatus aan te nemen. De bisschop van Haarlem keurde deze vorm van samenleven echter niet goed, zodat de Kruisvaarders zich genoodzaakt zagen om te gaan samenleven als broeders. Naar buiten toe maakten de Kruisvaarders de indruk een broedercongregatie te zijn: immers, de leden legden geloften af, zij volgden een postulaat en noviciaat en zij droegen binnenshuis een toog. Aan het hoofd van het gezelschap stond een broeder-overste en men hanteerde vanaf 1942 een door bisschop Huibers goedgekeurde Regel. Maar de Kruisvaarders legden in tegenstelling tot leden van een broedercongregatie geen openbare maar particuliere geloften af: openbare geloften worden door de kerk via haar wettige bedienaren in naam van God aangenomen; particuliere geloften doet men rechtstreeks aan God zonder tussenkomst van de kerk. Ora et Labora (Bid en Werk) was het devies dat Van Ginneken de Kruisvaarders meegaf en het is ook de naam van het eerste huis dat de Kruisvaarders in 1925 in Rijswijk betrokken.

Toon, Ant, Antoon, Antonius van Dongen.

Waarom hij zich de naam Toon aanmat, had te maken met het feit dat een leraar hem ooit had verteld dat Antonius en Toon of Teun dezelfde betekenis hadden. Teun zag hij niet zo zitten en uit solidariteit voor het boerse, of beter gezegd voor het mindere, koos hij voor Toon. Voor de arme, daar koos hij voor. De naam Toon vond hij leuk, want als je het omdraait heb je noot.

Toon van Dongen is erg sociaal en z'n hart gaat uit naar de minderen der bevolking. Daaronder heeft hij ook verschillende vrienden, met wie hij vroeger op de vrijdagmiddag wel eens gezellig samen bij de 'snack' stond. ,,Oh, dat is lang geleden", zegt hij.

Hij kwam op 24-jarige leeftijd naar Curaçao als lid van de Kruisvaarders. Het was de gewoonte wanneer je lid werd van de 'club', dat gevraagd werd of je bereid was uitgezonden te worden. Daar had hij ja op gezegd en werd naar Curaçao gezonden. Veel wist hij er niet van, alleen dat het op Curaçao nooit regende. Dat leek hem wel wat.

Bij aankomst konden ze vanaf de boot in de verte het eiland zien liggen en toen opeens niet meer. Het eerste dat hen op Curaçao namelijk overviel, was een fikse regenbui. Ze moesten hollen om te proberen droog in de gereedstaande wagen te komen en werden natuurlijk kletsnat. Met de zogenaamde tropische jasjes aan en de ramen van de auto potdicht vanwege de regen, was het bloedheet in de auto, die toen nog geen airco had. Van Dongen: ,,Het was bloedheet. God beware me, wat was het heet!" December was natuurlijk wel de regentijd op Curaçao. Daarna hebben ze gelukkig genoeg zon gehad.

Van Dongen: ,,Of ik het meteen naar m'n zin had op dit onbekende eiland, is niet helemaal het geval, het was wennen. Het internaatswerk hier was anders dan in Nederland, de jongens spraken onder elkaar Papiamentu. Daar verstond ik geen donder van en het was een heel ander gevoel. In Nederland was de oudste jongen in het internaat bijna mijn leeftijd en daar was ik niet bang van, toch was dat hier anders. Maar ik was assistentgroepsleider en had een hele goede hoofdleider. Als de jongens bij mij wat uitspookten terwijl hij er niet was, en dat op gegeven moment hoorde, dan trad hij op en gebeurde dat niet meer. Wat dat betreft had ik een makkie zo."

Hij kreeg Papiamentsles van Pacheco Domacassé. Dat gebeurde tussen de middag, op het heetst van de dag en hij had daarbij ontzettende moeite zich te concentreren en niet in slaap te vallen. Maar het kwam allemaal wel goed en hij werd zelfs de kompèr (getuige) bij het huwelijk toen Pacheco trouwde.

Het internaat op Brakkeput was bedoeld als opvang voor jongens die hun opleiding wilden vervolgen. Omdat er op de andere eilanden geen voldoende vervolgonderwijs was - er was alleen maar een lagere school - kwamen de jongens die door wilden studeren naar Curaçao. Pas in de latere jaren is er ook vervolgonderwijs gekomen op de andere eilanden. En als ze hier geen familie hadden waar ze konden verblijven, werden ze op Brakkeput geplaatst. Maar ook jongens van Banda'bou op Curaçao waren er gehuisvest, omdat er geen vervoer was naar de stad. De internaatjongens werden met een bus vervoerd naar hun opleidingen. Er werd de hele dag op en neer gereden door de internaatsbus, ook om boodschappen te doen. Het kostte, naar eigen zeggen, de overheid handen vol geld.

Toen Toon van Dongen op 13 december 1956 op Curaçao arriveerde, leek achteraf alsof de sluiting van het internaat al begonnen was. Twee jaar later was het dicht. Het ging geleidelijk. Eigenlijk heeft hij slechts een jaar in het internaat gewerkt. In 1958 kwam hij bij de krant terecht en ging in 1960 voor studie Journalistiek naar Nederland.

Op het internaat te Brakkeput was hij assistentgroepsleider en verzorgde de muurkrant. Dat had hij in Nederland ook gedaan. De muurkrant bestond uit knipsels uit de krant, meest nieuws. De internaatsjongens lazen de krant nooit en op die manier probeerde hij ze te stimuleren dat wel te doen. Pater Mickelinghof - toen de secretaris van de bisschop - zag dat tijdens zijn bezoek aan Brakkeput. Aangezien de directeur-hoofdredacteur van de bisdomskrant Amigoe op vakantie ging en diens vervanger daarbij, pater Mickelinghof, ook, werd Van Dongen bij de krant gevraagd vanwege zijn muurkranten op Brakkeput. En zo kwam hij bij de Amigoe, als gevolg van een hobby. Daar werd hij meteen in het diepe gegooid, z'n eerste opdracht was een kortgeding verslaan. Daar had hij in z'n leven nog nooit van gehoord. Niet van een rechtszaak, laat staan van een kort geding en hij had geen flauw idee waar het allemaal om ging: de vakbeweging contra de haven. Hij ging naar de rechtbank, waar al die 'hoge pieten' zaten van de Scheepvaart Vereniging Curaçao (SVC), met aan de andere kant Wilson 'Papa' Godett van de vakbond. Hij schreef z'n verhaal en aangezien er geen klachten binnenkwamen, was het zo te zien wel goed gegaan. En was wijlen Godett, die een van de belangrijkste personen in die tijd in de haven was, daarna ook altijd blij om hem te zien. De krant stelde toen niet veel voor en de mensen stelden daar ook nog geen hoge eisen aan.

De schaterlachende papegaaien Lorena en Pedro.

Van Dongen kijkt terug op een leuke periode, niet elke avond thuis, vanwege eilandsraadsvergaderingen en zo, die tot diep in de nacht door konden gaan. Heel anders dan hij voorheen bij het internaat gewend was.

In 1960 ging Van Dongen naar Nederland, waar hij de opleiding journalistiek heeft gevolgd en kwam in 1962 terug naar Curaçao om les te geven op de school van het internaat. Dat deed hij twee jaar en ging in 1964 bij de krant als redacteur buitenland aan de slag. Ook verzorgde hij de wekelijkse rubriek 'Kerk en Wereld'. Hij bleef bij de Amigoe tot eind jaren '80. Op zijn 65e ging hij met pensioen, maar bleef nog een paar jaren doorwerken en in 1990 hield hij het voor gezien. De rubriek Kerk en Wereld bleef hij nog een tijdje verzorgen. Nu geniet hij volop van het 'zalige nietsdoen', zoals hij zelf zegt, want 'naarmate de jaren verstrijken wordt je luier'.

Dat hij binnenkort voorgoed teruggaat naar Nederland is een combinatie van terug moeten en een eigen keuze. ,,Ouwe dag om het woord zo te gebruiken", zegt hij: ,,Op Curaçao, met alle respect, gebeurt er eigenlijk toch wel weinig aan de oudedagvoorziening. Die is in Nederland veel beter geregeld."

Van de Kruisvaarders uit is het zo dat je op een gegeven ogenblik teruggaat. Het betreft nu nog maar een heel kleine groep. Ze hebben geen eigen bejaardentehuis. Een broeder van hen woont in het bejaardentehuis van de broeders van Dongen in Nederland. Aangezien Toon van Dongen al enkele jaren bij de broeders van Dongen hier op Curaçao woont, was de keuze voor hem niet moeilijk. Hij is er al vaker op bezoek geweest en weet waar hij terechtkomt. Ook kent hij er nog twee mede-Kruisvaarders van vroeger en een paar anderen. Hij is daar heel realistisch over en hij is zich ervan bewust dat het op een gegeven moment gewoon moet gebeuren en stelt zich daar ook naar in. Van Dongen: ,,Het zal wel lukken, alhoewel ik mijn buitenleventje hier op Curaçao natuurlijk wel heel erg zal missen. Want als het maar even kan, ben ik buiten in de tuin, aan het lezen of zo. Ik ben in m'n kamer om te slapen of om even achter de computer te zitten, maar dat is niet zo vaak. Voor de rest ben ik altijd buiten."

Broeder Franklin, die er intussen ook bij is komen zitten, vult aan: ,,Het grote verschil met Nederland wordt dat binnenleven." En ook dat hij hier op Curaçao iedereen kent. Toon wordt verschillende keren per dag gebeld, dat zal in Nederland anders zijn. Daar kent hij niemand. Hier kan hij ook 'anytime' in z'n auto springen en wegrijden. Broeder Franklin Clemencia is de 'broeder-overste' van de Broeders van Dongen op Curaçao. Hij zegt: ,,Dat wordt anders in Nederland, want Toon heeft al aangegeven niet zelf aan het Nederlandse verkeer te zullen deelnemen. Maar waar hij binnenkort komt te wonen, stopt de bus net voor de deur, makkelijker kan het dus niet."

Met het vertrek van Van Dongen naar Nederland binnenkort, komt er ook een einde aan het tijdperk van de Kruisvaarders van Sint Jan op Curaçao. Toon, namens Curaçao bedankt voor je inzet en het ga je goed in Nederland.